Buscar tres pèls al gat

Autor:
Data de publicació: 10-12-2012

Segons en Jordi Forch, el refrany esmentat al Quixot "andar buscando los tres pies al gato", és una altra prova concloent que el Quixot és una traducció del català.

Tot llegint El Quixot (1605), al capítol XXII, de la primera part, hi trobem la primera referència escrita de l'ús d'aquesta expressió en la llengua castellana:

"Donosa majadería, repondió el comisario; bueno está el donaire con que ha salido a cabo de rato: los forzados del rey quiere que le dejemos... váyase vuestra merced, señor, norabuena su camino adelante... y no ande buscando tres pies al gato. Vos sois el gato y el rato y el bellaco, respondió Don Quijote".

En la seva versió actual, aquest refrany avisa als que insisteixen massa en algun assumpte intentant demostrar quelcom impossible.

L'explicació rau a Occitània, Catalunya Nord, i comarques gironines, on el refrany deia (i diu encara):

" Buscar els tres pèls al gat " o " Buscar els tres peus al gat " (amb el sentit de pèls)

Aquesta expressió s'empra per indicar que un fet és impossible comparant-lo amb el disbarat de"buscar tres pèls al gat", ja que segons la tradició secular catalana -demostrada avui dia per la genètica(*)-, mai trobarem un gat amb el pèl de tres colors, sempre que en vegem un de tricolor es tracta d'una gata o bé d'un gat infecund (bord). Només les gates poden ser tricolors.

Segons l'estudiós Lluís Mandado, en occità (en molts casos darrera de vocal), la pronunciació de la lletra "l" es canvia per una "u" (p.e.: Alvèrnia=Auvernha, Alps=Aups, etc.), fins i tot en català (Casals=Casaus), per tant "pèls" es pronunciava "peus". Aquest fet permet, aleshores, explicar l'origen del refrany castellà com una mala traducció del català -en forma literal- per part del censor, que ha deixat entre moltes altres errades aquesta de "los tres pies al gato", un fet, però, impossible d'imputar a l'autor del Quixot, atès que és ell qui introdueix al text l'expressió original catalana.

Hi ha un fet inapel·lable: una persona culta, encara que fos castellana, no podia deixar de conèixer la dita original catalana, sobretot en Covarrubias, que si no era valencià, va viure molt de temps a València.

Modernament en castellà, hi ha qui diu que el refrany ve de “buscar el traspiés al gato” (en asturià “buscar el trespies al gatu”), on "traspiés" hauria evolucionat a “tres pies", atès que, els gats per més que els llencis sempre cauen de quatre potes, de fet no ensopeguen mai.

Alguns escriptors coetanis de Cervantes, en data posterior al Quixot (1611 i 1627) per ignorància (o pot-ser amb la mala fe de desviar l'atenció sobre l'origen català del refrany que deixava al descobert l'evident mala traducció al castellà), es van inventar el següent refrany sense solta ni volta, sense cap fonament ni lògica, per dir que ja existia abans del Quixot "Buscar los 5 pies al gato"... com si Cervantes n'hagés canviat la xifra.

Sebastián de Covarrubias el cita en el Tesoro de la Lengua Castellana (1611), no cita el Quixot de Cervantes (1605) i de fet parta de cinco pies al gato... com si fos una frase popular a Castella..

"Buscar cinco pies al gato se dice de los que con sofisterías y embustes nos quieren hacer entender lo imposible; nació de uno que quiso probar que la cola del gato era pie"

Quants exemplars del Quijote hi podia haver el 1611 perque la frase fos tan popular com diu Coovarrubias ja aquest

any?..en el Thesaurus de NGRAM de Google ens mostra clarament que és més antiga la frase "cinco pies al gato" que no pas "tres pies al gato"

Gonzalo Correas, en el seu Vocabulario de refranes y frases proverbiales (1627), diu:

"Buscais cinco pies al gato y no tiene más que cuatro; no, que cinco son con el rabo".

Un cop arribat als cinc peus, és curiós que el refrany equivalent italià faci referència al xai: “Cercar cinque piedi al montone", "volete trovare il quinto pie al montone", que potser tingui una estreta relació amb el refrany que recull l'Alcover-Moll(**) -D.C.V.B.-: «Cercar cinc peus al moltó» (el mateix que la versió italiana).. que.. atès el nou protagonista.. es relaciona amb l'altre impossible: "Si home.. i un be negre amb potes rosses!"

I per si tot això fos poc, hi ha un acadèmic que va proposar una solució encara més pintoresca, dient que el gir "tres pies" no és cap variant del refrany d'en Covarrubias, i que si Cervantes el va emprar, no va ser per distracció, sinó com a bon gramàtic, ja que es referia a la paraula "gato" que consta de dues síl·labes, "ga-to", és a dir, dos "peus" mètrics, mai tres.

Contra l'originalitat d'aquests estudis filològics sobre el nostre refrany, cal fer constar que les extremitats dels gats, tant en català com en castellà, s'han denominat sempre "potes" (patas) i no "peus" (pies), cosa que reforça la tesi d'una mala traducció del català, ja que sense derivar-lo de l'expressió catalana el refrany hauria estat: "buscar las tres patas al gato" o "buscar las cinco patas al gato".

Com en tants altres casos, podem comprovar fins on arribaran abans de reconèixer l'evident origen català d'un fet! Si li apliquem la "navalla d'Ockham"(que jo crec que caldria canviar i dir-li "navalla de Llull"), la tesi més senzilla (i per tant, la més probable) és la mala traducció del català al castellà. (ès molt rebuscat haver canviat els 3 peus del Quixot en 5 per trobar-hi sentit..)

Manel Capdevila (novembre, 2012)

(*) Gens(1): Sabem que el sexe el determina la combinació de cromosomes: (XY) = mascle i (XX) = femella. Els gens que transmeten el negre i el ros estan en el cromosoma X i un exclou l'altre. El gat, per ser mascle, té la combinació (XY) i, per tant, només pot tenir o el color negre o el color ros (a part del blanc), a no ser que tingui un cromosoma X addicional = estèril. La gata, en canvi, té la combinació (XX), i així pot tenir el gen del negre en un cromosoma i el del ros a l'altre, (a part del blanc, és clar).

(**) Alcover-Moll..

Cercar:

"Cercar cinc peus a un moltò": cercar coses impossibles, tenir esperances il·lusòries, pretenir coses absurdes (Mallorca).

"Lo cinquèn peu del moltò ab gran cura yo he cercat, e no en té sinò quatre", Ausias March.

Gat

"Cercar cinc peus al gat:" pretendre coses impossibles.

(0) Spadafori, Gina. «Are all tortoiseshell cats female?». Do Cats Always Land on Their Feet?.

(1) cats.wikia.com. «cat coat genetics»

(2) Wikipedia. (Tortoiseshell_cat/genetics)

(3) Editorial UOC. Història de la llengua catalana. 2011, 128–. ISBN 978-84-9788-380-1